

Hemmesjö gamla kyrkogård

Vidinge kontrakt

Växjö stift

Jessica Wennerlund
Smålands museum rapport 2007:49

© 2007 SMÅLANDS MUSEUM
VÄXJÖ 2007
ISSN1403-2902
PRODUKTION OCH DISTRIBUTION:
Smålands museum, Box 102, 351 04 Växjö
ALLMÄNT KARTMATERIAL: Medgivande 507-98-29

Innehåll:

Inledning	sid 3
Hemmesjö gamla kyrkogård	sid 9
Beskrivning av kyrkogården idag	sid 11
Gravvårdarna på kyrkogården	sid 14
Kulturhistorisk bedömning och karaktär	sid 15
Ordförklaringar	sid 17

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentariska. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för vården av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Smålands museum en inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser inom stiftets del av Kronobergs län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/ samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödsystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården

upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravnings-traditioner. I rapporten finns exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, Kronobergs län samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältedel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier David Fuchs, Jenny Svensgård, Jessica Wennerlund och Helena Åkerberg vid Smålands museum i Växjö. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kronobergs län, ATA, Smålands museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

KORT KYRKOGRÅRDSHISTORIK

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bl a att kremation av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkor, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Fram till 1960-talet används denna typ av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostad gravvård. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer exklusiva. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl.a. tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

VÄXJÖ STIFT – EN KORT HISTORIK

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala, genom en påvlig skrivelse år 1164, blev ärkebiskopssäte bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet tillskapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Varendsdelen utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Uppgifterna kring vilka områden som omfattades av den nyinrättade biskopsstolen i Växjö är dock inte entydiga då Växjöstiftets avgränsning mot Linköping relativt omgående blev föremål för en segdragen konflikt främst rörande de båda landen "Finnveden och Njudung" vilka tillsammans med virdarnas land "Värend" kom att utgöra en särskild lagsaga, den s.k. Tiohärads lagsaga. Tiohäradslagens kyrkobalk utgör en viktig källa till kunskap om samhällsförhållanden under de första kristna århundradena och var den gällande kyrkolagen i Växjö stift och angränsande delar av Linköpings stift långt fram i tiden. Kyrkobalken föreskrev de rättigheter och skyldigheter som gällde beträffande uppförande av kyrka och anskaffande av inventarier härtill samt tillsättning av präst och ansvaret för dennes ekonomiska bärning. Lagstiftningen innefattade också bestämmelser om biskopen och dennes uppgifter. Till dessa hörde framförallt vigning av präster och kyrkor men också ansvaret för läran samt utövandet av såväl administrativ som juridisk myndighet liksom ekonomisk förvaltning.

Företrädarna för det nyinrättade Växjöstiftet torde ha hävdatt att biskopsdömet borde sammanfalla med lagsagan. Från Linköpings stift sökte man uppenbarligen inskränka den nya stiftsbildningen till att endast omfatta Värend. Frågan kring stiftets utbredning kom slutligen att fastslås genom den påvliga legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248 genom vilken Finnveden och Njudung tilldelades Linköpingsstift medan Växjöbiskopen fick nöja sig med Värend. Därigenom kom Växjöstiftet att bli det i särklass minsta stiftet i den svenska kyrkoprovinsen med endast omkring 60 socknar. För stiftsledningen i Växjö innebar stiftets begränsade omfattning en motsvarande begränsning av ekonomiska resurser och inflytande.

Ungefär ett århundrade efter Växjöstiftets bildande konstituerades domkapitlet som i stiftsstyrelsen har varit rådgivande och ställföreträdande. Domkapitlets uppgift var främst att svara för gudstjänst och undervisning i domkyrkan.

År 1555, i samband med att Kalmar ordinarie domkapitel bildades, överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden utgjordes då av Västbo, Östbo och Sunnerbo härad och hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift.

När Jönköpings och Kalmars ordinarie dömen upphörde 1568 återgick man praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tvetå, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudungs härader lades till Växjö stift dit också Östra Njudungs härad fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tvetå och Vista härader till stiftet i Växjö.

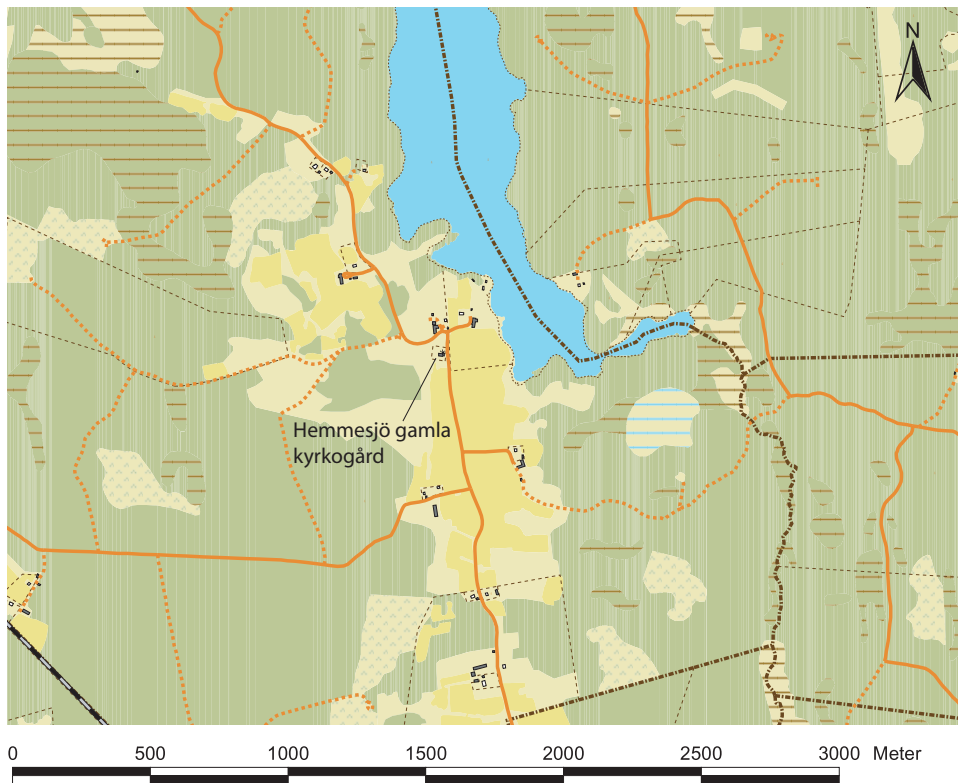
Denna indelning av stiftet bevarades fram till 1900-talets början då en väsentlig förändring av den yttre ramen kom till stånd och Kalmar stift bildat 1603, slogs samman med Växjö stift. Beslut i frågan fattades vid 1903 års riksdag. En sammanslagning skulle äga rum i samband med nästa biskopsvakans i något av de två stiftet. Detta realiserades sedan biskop Tottie i Kalmar avlidit varefter sammanslagningen ägde rum den 1 augusti 1915. Kalmar stift omfattades då av Handbörds, Stranda, Norra och Södra Möre härader samt Öland.

Av svenska kyrkans tretton stift kommer Växjö på femte plats såväl med avseende på areal som på folkmängd. Växjö stift omfattar sedan 1915 större delen av Småland samt Öland. De delar som ej innefattas av stiftet är Aspelands, Sevede och Tjust härader i norra delen av Kalmar län samt Södra och Norra Vedbo härader i nordöstra delen av Jönköpings län, som alla ingår i Linköpings stift, samt Mo härad i nordvästra Jönköpings län vilket är en del av Skara stift. Växjö stift är indelat i sexton kontrakt nämligen Kinnevald, Allbo, Sunnerbo, Konga, Vidinge, Tvetå, Vista, Östbo, Västbo, Västra Njudung, Östra Njudung, Norra Möre, Södra Möre, Stranda och Handbörd, Ölands norra samt Ölands södra kontrakt. Att kontrakten i officiella sammanhang ofta nämns i just denna ordning speglar stiftets utveckling med utgångspunkt från det gamla Värendsstiftet kompletterat med Kalmar stift.

Vid millenniumskiftet blev Svenska kyrkan ett eget trossamfund och statskyrkan i Sverige upphörde. Växjö stift har arbetat med den kyrkliga indelningen och strukturförändringar pågår där församlingar slås samman, eller delas. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner.

HEMMESJÖ GAMLA KYRKOGÅRD

Hemmesjö by ligger i Hemmesjö socken, Kinnevald kontrakt, Växjö kommun, Kronobergs län, Växjö stift.

Södra sidan av Hemmesjö gamla kyrkogård. Notera den ojämna markytan.

HEMMESJÖ GAMLA KYRKOGRÅRD

Kyrka och kyrkomiljö

Hemmesjö gamla medeltida kyrka ligger i Hemmesjö by och är belägen i en backsluttning. Klocktornet står högst upp på krönet. Kyrkogården sluttar stark västerut.

Hemmesjö socken omtalas första gången 1481 i skriftliga källor, ”j Hemesøg”. I trakterna kring Hemmesjö finns mycket fornlämningar och kyrkan ligger i ett riksintresse för kulturmiljövården..

Kyrkan som dateras till senare delen av 1100-talet, är uppförd av ohuggna gråstensblock, lagda i oregelbundna skikt, med huggna hörnkedjor och putsad. Det är en typisk romansk kyrka med rektangulärt långhus, smalare kor och absid. Troligen är kyrkan jämngammal med domkyrkan i Växjö. Under senmedeltiden erhöll kyrkan kryssvalv i långhus och kor. Sakristian i norr är också senare tillbyggd. Enligt tradition hade kyrkan i äldre tid blytak, men under slutet av 1700-talet ersattes detta av ett spåntak.

1854 invigdes den nya kyrkan i Hemmesjö. I och med överges den gamla kyrkan och en period med förfall. Till sist störtade taket in. Först in på 1900-talet börjar man återropa att kyrkan ska återställas till ursprungligt skick. Under 1921-22 restaureras kyrkan. 1949 återfick kyrkan en del av sina medeltida klenoder. En klockstapel finns i sydöstra delen av kyrkogården.

Kyrkogårdens historik

Kyrkogården är jämngammal med kyrkan. Ingen uppgift finns om när kyrkogårdsmuren uppförts och reparerats. Dock vet man att den reparerats. Rester av en nedfallen mur syns i öster. Den nuvarande klockstapeln uppfördes 1954.

Händelsehistorik

- 1100-t I slutet av 1100-talet eller omkring 1200 byggs kyrkan.
- 1854 Kyrkan överges då den nya kyrkan byggs.
- 1900 Vid 1900-talets början slogs hö på kyrkogården, för försäljning, enligt en gammal anteckningsbok. Kreatur släpptes på bete på kyrkogården under kyrkans förfallsperiod.
- 1904 Kyrkan utsattes för vandalism då södra kyrkodörren lossnat från sina gångjärn. Golvet hade brutits upp och flera likkistor öppnats.
- 1919 Kyrkan är stadd i ett långt gånget förfall. Enskilda personer är villiga att lämna bidrag till restaurering.
- 1921-
- 1922 Kyrkan restaureras. Arbetet leddes av arkitekten Sven Brandel från Riksantikvarieämbetet.
- 1927 Paul Boberg påpekar att den gamla kyrkogården också behöver snyggas upp åtskilligt.
- 1953 Kyrkogårdsmuren har iståndsatts, där den var förfallen. Arkeologisk undersökning av jordgolvet inne i kyrkan. Kyrkorådet beslöt att låta utföra uppbrytning av trägolvet under överinseende av Riksantikvarieämbetet som utförde den arkeologiska undersökningen.
Kyrkan restaureras.
- 1954 Ny klockstapel invigd.
- 1985 Ansökan om att på nytt upplåta kyrkogården för begravningsändamål. De senaste begravingarna hade skett 1854, då kyrkan togs ur bruk. Då kyrkogården var betraktades som fornlämning, ansåg Länsstyrelsen att det var olämpligt med ett återupptagande av begravingar på den gamla kyrkogården.

Hemmesjö gamla kyrka innan renoveringen 1921.

Gravkarta över Hemmesjö gamla kyrkogård.

BESKRIVNING AV KYRKOGÅRDEN IDAG

Allmän karaktär

Hemmesjö gamla kyrkogård har den mest ursprungliga och ålderdomliga karaktären av alla i Kronobergs län. Troligtvis har de flesta av lantkyrkornas kyrkogårdarna haft liknande utseende fram till 1800-talet, då nya stora kyrkor med välordnade kyrkogårdar introducerades.

Då kyrkogården inte längre användes för gravsättning är gravvårdarna av ålderdomlig karaktär. Endast nio gravvårdar finns på kyrkogården och av dessa är sju stycken enkla ohuggna stenflak utan inskriptioner.

Omgärdningar

Kyrkogården omgärdas av en något ojämn kallmurad mur av natursten. Höjden är omkring en meter. Östra muren verkar omgjord eftersom det finns rester av en mur innanför. Troligen har muren blivit omlagd vid ett flertal tillfällen. På flera ställen har stenar trillat ned från muren.

Klockstapel och södra kyrkogårdsmuren

Ingångar

Kyrkogården har endast en ingång och den är placerad i öster. Det är en ganska anspråkslös dubbelgrind i järnsmide med höjden cirka 1,35 meter och bredden ungefär 1,6 – 1,7 meter. Grinden flankeras av omkring 1,7 meter höga grindstolpar av grovhuggen granit.

Utanför grinden finns en större prickhuggen stenplatta och innanför finns två oregelbundna flata stenplattor. På den ena finns ett inhugget motiv. Detta kan eventuellt vara en invigningssten för kyrkogården. Två stenar som används för att hålla upp grinden, så den håller sig öppen kan vara två äldre gravstenar.

Vegetation

Kyrkogården har ingen trädkrans. I västra delen av kyrkogården växer några björkar, rönnar och fläderbuskar, samt en ek. I öster och söder växer några rönnar, syrenbuskar, en björk och en rönn. I norr strax utanför muren har en stor ek sin växtplats. Lite längre västerut på norra sidan finns ett buskage med olika buskar.

Gångsystem

Hela kyrkogården är gräsbevuxen. Det finns klippa gångar runt kyrkan och fram till Alex Eklunds gravsten i norra delen av kyrkogården. Markytan inne på kyrkogården är mycket ojämn och det verkar som det finns rester efter gångar. Det är svårt att se exakt hur gångarna har gått, för gräset var vid inventeringstillfället relativt högt. En gång har troligen sträckt sig från sydsidan av kyrkan och söderut. Eventuellt har det funnits en ingång i muren på sydsidan tidigare.

Överst. Grinden i öster är av järnsmide.

Andra bilden. Stenen strax innanför grinden, har ett inhugget mönster. Stenen kan eventuellt vara en invigningssten för kyrkogården.

Tredje bilden. Lös sten som används till att hålla upp grinden med.

Nederst. Björkar vid muren i söder.

Tre bänkar är utplacerade runt kyrkan, två av trä i äldre bockmodell och en modern av järn och trä.

Gravvårdstyper

På kyrkogården finns endast nio gravvårdar. Det finns en större gjutjärnshäll och en högrest gravsten i granit. Övriga sju är av äldre typ i form av platta ohuggna stenflak utan inskriptioner. Eventuellt kan det finnas fler, då markytan på kyrkogården bitvis är mycket ojämn och kan dölja omkullfallna äldre gravstenar.

Byggnader

Förutom kyrkan finns ett klocktorn på kyrkogården. Det är beläget i det sydöstra hörnet av kyrkogården, längst upp på kullen och står på rejäla fyrkantiga granitfundament. Klockstapeln av bockbenstyp är byggd av trä och tjärad. Huven har tjärad spån och kröns av en vindflöjel.

Söder om kyrkogården finns en parkering och i västra delen på den finns en bod och ett avträde.

Överst. I norr strax utanför muren växer en stor ek. Den högresta gravstenen är rest över Alex Eklund.

Andra bilden. Spår efter en gång in till södra ingången på kyrkan.

Tredje bilden. Liten ohuggen gravsten av ålderdomligt slag.

Nederst. Större gjutjärnshäll öster om absiden.

Klockstapeln som invigdes 1954.

GRAVVÅRDARNA PÅ KYRKO- GÅRDEN

I norr står en högrest gravsten i granit, rest över Lantm. Direkt: Alex Eklund född 1754 och död 1816. Vården restes senare av hans barnbarn, troligen i slutet av 1800-talet. Alexander Eklund var lantmäteridirektör, egentligen en militär titel. Han bodde i en av de större gårdarna i Billa.

Öster om kyrkans absid finns en stor gjutjärns-
häll, ungefärlig storlek är 1,5 x 0,9 meter. Vården är rest över Olof Lundblad död 1767 och hans hustru död 1793 och fyra av deras fjorton barn.

På kyrkogården finns ytterligare sju stycken gravstenar av ålderdomlig typ. Det är ohuggna smala stenflak. Ingen av gravstenarna har någon inskription. Två av dessa gravstenar står strax söder om kyrkan. Två stycken ännu ett stycke söderut på kyrkogården och ytterligare tre finns ett stycke väster om kyrkan.

Det är inte omöjligt att det finns fler gravstenar på kyrkogården, eftersom gräset och den ojämna markytan kan dölja mycket. Det finns ett antal ojämna små kullar, som eventuellt kan vara rester efter gravkullar.

Överst. Stor gjutjärnshäll från 1793.
Andra bilden. Två ohuggna gravvårdar
av ålderdomlig modell på västra delen
av kyrkogården.
Tredje raden till vänster. Två ohuggna
ålderdomliga gravstenar söder om kyr-
kan. På bilden till höger syns en närbild
på en av dem.

Nederst till vänster. Gravsten rest över
lantmäteridirektör Alexander Eklund
som dog 1816. Vården restes av hans
barnbarn.
Nederst i mitten och till höger. Ålder-
domliga äldre gravstenar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Då det inte förekommit några gravsättningar på Hemmesjö gamla kyrkogård sedan 1850-talet och de gravvårdar som finns är av ålderdomlig karaktär, har kyrkogården mycket stort kulturhistoriskt värde, är det viktigt att kyrkogården bevaras i nuvarande skick. Den ålderdomliga karaktären som kyrkogården har är unik och den enda i sitt slag i Kronobergs län.

Hemmesjö gamla kyrka och kyrkogård 1940.

KÄLLFÖRTECKNING

Följande arkiv och litteratur har nyttjas i samband med inventeringen.

Antikvarisk- topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm.
Handlingar från Kungliga Byggnadsstyrelsen är inkluderade.

Klipparkivet vid Smålands museum: Hemmesjö gamla kyrka

Topografiska arkivet vid Smålands museum: Växjö kommun, Byggärenden, Hemmesjö gamla kyrka.

Liepe Anita, 1984, *Medeltida lantkyrkobygge i Värend, Kronobergsboken 1984-85*, Växjö

Vassi Heidi, red, 1998, *Kyrkobyggnader i Kronobergs län*, Länsstyrelsen i Kronobergs län

Ordförklaringar

Högrest smal eller monumental gravsten

Denna typ av gravsten var vanlig under 1800-talet och fram till omkring 1920-talet. Ofta huggen i diabas eller grå granit. Monolit kallar vi den stora högresta gravvård som är huggen ur en enda sten.

Obelisk

Obeliskerna är en symbol över ära, redlighet och ståndaktighet. Den är ofta huggen i diabas och var vanlig under

hela 1800-talet. En bruten obelisk, kolonn eller den avhuggna trädstammen symboliserar den hejdade livsgärningen.

Låga smala gravvårdar

Ofta huggna i diabas och var vanliga från 1910-talet och fram till tiden kring 1900-talets mitt.

Låg rektangulär gravvård.

Den låga rektangulära gravvården blev vanlig under tiden efter andra världskriget och är fortfarande en allmänt förekommande modell. Gravstentypen har tillverkats mest i grå granit, men diabas var vanlig fram till 1960-talet. Från och med den tiden började den låga rektangulära gravstenen även huggas i röd granit, en typ som var mycket vanlig under 1900-talets andra hälft. Labradorgranit är en annan stensort som numera också används.

Låg bred gravvård

Gravvård som ofta övergår i en stenram och som är rest på familjegravar. Var vanliga från 1920-talet och några decennier framåt.

Fri form

Under 1900-talets slut fick gravstenen nya former. Stenar i t ex hallandsgnejs (hallandia) eller labradorgranit blev vanliga och de fick mer oregelbundna och fria former.

Marmorkors

Vanligast är det låga enkelt utformade marmorkorset som ofta är placerad på ett barns eller en ung människas grav. De blev vanliga kring 1900-talets mitt och används fortfarande idag.

Liggande natursten

Liggande natursten som är vanlig vid urngravar. Vanlig sedan den tiden omkring 1980-talet då urnlundar började anläggas på kyrkogårdarna.

Smideskors

Smideskorset har funnits under flera århundraden och tillverkades av den lokala smeden. De finns därför i olika modeller beroende på vem som tillverkat dem och vad som var modernt för tiden.

Gjutjärnskors

De blev vanliga i och med industrialismens utveckling kring 1800-talets mitt. Gravvårdarna tillverkades på lokala järnbruk efter modeller som var vanliga i hela Sverige.

Häll

Hällar finns såväl i gjutjärn som i sten. Hällen som företeelse har varit vanlig under flera århundraden såväl inne i kyrkan som utanför. Det finns även små kvadratiska hällar som är vanliga på gravar inom allmänna linjen eller som finns i familjegravar.

Kulturgrav

Gravplats som skall bevaras med stöd av kulturminneslagen och kulturminnesförordningen.

Thorvaldsen medaljonger

Thorvaldsen, Bertel (1770-1844) var en dansk skulptör vars konstverk blev populära motiv till prydnad på gravstenar. Det var motiv som bland annat "Natten", "Dagen", "Uppståndelseängel" och "Thanatos" som användes som förlagor till medaljonger som mångfaldigades. Medaljongerna hittar vi på gravstenar från 1800-talets andra hälft i hela Sverige.

Allmän linje/linjegravar

Kostnadsfria gravplatser som disponerades av en person i tjugofem år. I de allmänna linjegravskvarteren kunde man inte välja gravplats utan de döda begravdes i ensamgravar som lades efter varandra i kronologisk ordning. Graven märktes ofta ut med en enkel gravvård i form av träkors, små kvadratiska hållar eller mindre stående gravvårdar. Gravsättning enligt detta system upphörde 1964.

Stenram, staket och häck

Olika sätt att omgärda gravplatsen som blev vanliga på 1800-talets slut och var vanliga ända fram till 1900-talets mitt. Gravplatsen täcktes med grus eller singel som krattades i mönster och omgärdades av häckar, stenramar, järnstaket eller pollare mellan vilka kedjor är fästa.

Gravkulle

Graven märktes ut med en kulle som formades av jord. Kring kullen hölls marken ren från gräs och på upphöjningen planterades städsegröna växter som vintergröna eller murgröna. Detta var det vanligaste sättet att märka ut en gravplats under 1800-talets slut ända fram till 1900-talets mitt. Ovanför gravkullen placerades ett enkelt träkors eller gravstenen. Pärلكransar placerades ibland på kullen.

Trädkrans

Kring kyrkogården är ofta en krans av lövträd planterad. Ibland blandade trädsorter, ibland av en sort. Träden kan vara planterade av församlingsborna och kanske kom de från olika gårdar i socknen.

Vallmur

Mur där stenvallens insida stöds av en gräsbevuxen jordvall.